

De Oostvaardersplassen

Jan H. van der Mark

Toen Zuidelijk Flevoland in 1968 droogviel bleef een gedeelte aan de Oostvaardersdijk onder water staan. Aanvankelijk was dit gebied vooral bestemd voor de industrie, maar die bleek het naderhand niet nodig te hebben. Ondertussen ontwikkelde dit terrein zich tot een natuurgebied zoals Nederland sinds mensenheugenis niet meer heeft gekend. Vele malen beantwoordden de Oostvaardersplassen aan de normen opgesteld volgens de Conventie van Ramsar. Daarom kwam men al snel tot het inzicht dat de Oostvaardersplassen een natuurgebied zouden moeten blijven. Vandaar dat het gebied in het najaar van 1986 onder de werking van de Natuurbeschermingswet is gebracht en werd aangewezen als Staatsnatuurmonument. En in het Structuurschema Natuur- en Landschapsbehoud wordt het Oostvaardersplassengebied aangeduid als Grote Eenheid Natuur (GEN) en heeft het geheel de bestemming van natuurgebied gekregen.

Vele soorten moeras- en watervogels zijn met honderdduizenden exemplaren in dit gebied vertegenwoordigd. Sommige soorten vinden er een broedplaats, andere zoeken er voedsel, en voor weer andere soorten is het ook een geschikt gebied om te ruïen. Van de laatste is de Grauwe Gans een goed voorbeeld. Door zijn vreterij aan het Riet voorkomt de Grauwe Gans het dichtgroeien van de plassen. Zo is het gebied geschikt gebleven voor vele watervogels, die nu eenmaal open water nodig hebben en zich niet thuisvoelen in uitgestrekte rietvelden. Overigens groeit er ruim voldoende Riet om ook Bruine Kiekendieven te kunnen herbergen. En ondertussen zijn ook Wilgen opgeschoten, zoveel en zo groot dat er sprake is van bosvorming. En hier nu heeft zich een kolonie Aalscholvers gevestigd die

Foto boven:
Reeën leven in de Oostvaardersplassen zowel in het droge deel als in het moeras.

Foto: Vincent Wigbels.

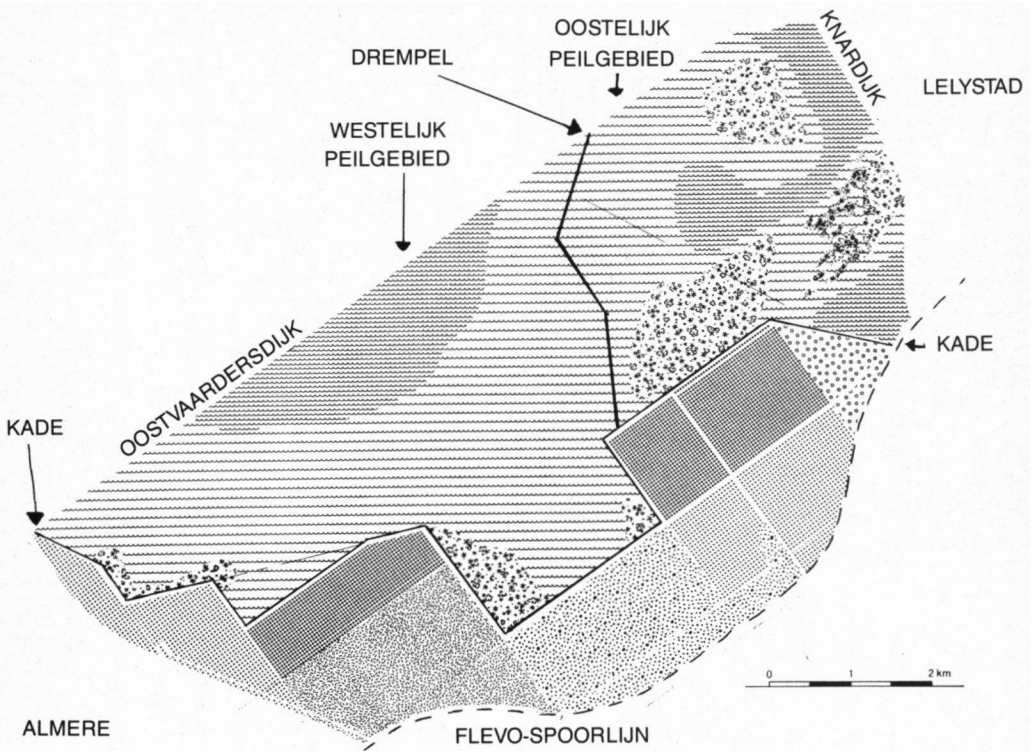
Foto links onder:

Tienduizenden Grauwe Ganzen trekken jaarlijks verscheidene malen naar de Oostvaardersplassen. Op weg naar 'noord' of naar 'zuid' óf voor de rui.

Foto: Vincent Wigbels.

thans 4300 broedparen herbergt. Deze vogels laten ook iets zien van de relatie van de Oostvaardersplassen met de omgeving. De Aalscholvers vangen namelijk vis in het Markermeer en IJsselmeer, maar vinden bomen om hun nesten in te bouwen in de Oostvaardersplassen. En zoals de Aalscholvers foerageren op het IJsselmeer zo stropen ganzen de stoppelvelden van de Flevopolders af. Het Oostvaardersplassengebied is zo groot-schalig, er is zo weinig verstoring door de

-
type 1 : grootschalig ondiep open water
large-scale shallow open water
-
type 2 : zeer ondiep open water met plaatselijk droogvallende slikvelden en vegetaties
very shallow open water with locally emerging mud flats and vegetations
-
type 3 : niet - geïnundeerde moerasvegetatie (rietland, ruigte, wilgen)
marsh vegetation not inundated (reedland, rough growth, willows)
-
type 4 : grootschalig nat grasland
large-scale wet grassland
-
type 5 : grootschalig droog grasland
large-scale dry grassland
-
type 6 : relatief grootschalig droog grasland, ruigte, struweel en boomgroepen
relatively large-scale dry grassland, rough growth, brushwood and clusters of trees
-
type 7 : relatief kleinschalig droog grasland, ruigte, struweel, boomgroepen en boscomplexjes
relatively small-scale dry grassland, rough growth, brushwood, clusters of trees and woodland
-
type 8 : bos
wood

De globale ruimtelijke situering van de ecologische landschapstypen van de Oostvaardersplassen.
Rough sketch of the spatial situation of the ecological types of landscape.

Flevobericht nummer 282 (1987) eindred. G.K.R. Polman & S. Schmidt-ter Neuzen en bijgewerkt.

mens, er is zo veel voedsel, dat zich ongewone ontwikkelingen voordoen. Zo broeden er Buizerden en Haviken in twintig jaar oude Wilgen, terwijl wij toch voornamelijk oude dennen, Eiken of Beuken kennen als plaats voor hun horst. En wat te denken van een vosseswijfje, die haar welpen grootbrengt in een leger in het Riet?

Nu bestaat het Oostvaardersplassengebied niet alleen uit open water en rietvelden (het zogenaamde binnenkaadse gedeelte), maar

ook aangrenzende gebieden behoren er toe (het zogenaamde buitenkaadse gedeelte). De vraag is nu of dit geheel tot een eenheid kan worden en welke rol de mens daarbij moet spelen.

Om deze vraag te beantwoorden heeft de overheid een beheerscommissie ingesteld, die op haar beurt een aantal uitgangspunten heeft opgesteld voor de inrichting van het gebied. De belangrijkste twee zijn, het behoud van de huidige kwaliteiten van het gebied en

het tot ontwikkeling laten komen van een zo compleet mogelijk eutroof zoetwatermoeras-ecosysteem van de gematigde klimaatzone. Aan de hand van deze algemene uitgangspunten is – om concreet te worden – de levenssituatie van een aantal kenmerkende vogelsoorten onderzocht. Zo is vastgesteld dat voor circa honderd broedparen van de Lepeelaar de voedselsituatie in het voorjaar problematisch is; en dat voor circa honderd broedparen van de verschillende soorten reigerachtigen een verscheidenheid in voedselbiotopen nodig is.

Op grond van studies naar het functioneren van moerasesystemen elders in de wereld heeft de commissie een aantal voorstellen voor inrichting en beheer van het Oostvaardersplassengebied gedaan. Voor het binnenkaadse gedeelte moet een cyclisch peilbeheer worden ingesteld. De oppervlakte van het buitenkaadse gedeelte moet over verschillende landschapstypen worden verdeeld. Verschillen in produktiviteit en diversiteit van flora en fauna in zoetwatermoerassen worden namelijk in stand gehouden door een cyclische opeenvolging van droge en natte stadia. Deze cyclus beslaat ongeveer een periode van tien jaar en bestaat uit een droge fase, een re-

generatiefase, een degeneratiefase, een meerfase en weer een droge fase. Omdat aan de uitwerken van dit peilbeheer nog veel onzekerheden kleven, stelt de commissie voor het binnenkaadse gedeelte in tweeën te delen, in het ene gebied de cyclus op gang te brengen met een zogenaamde droge fase en in het andere gebied het huidige waterpeil te handhaven. De visetende vogelsoorten worden gediend met dieper water, de soorten die uit zijn op jonge scheuten van planten met een droge fase.

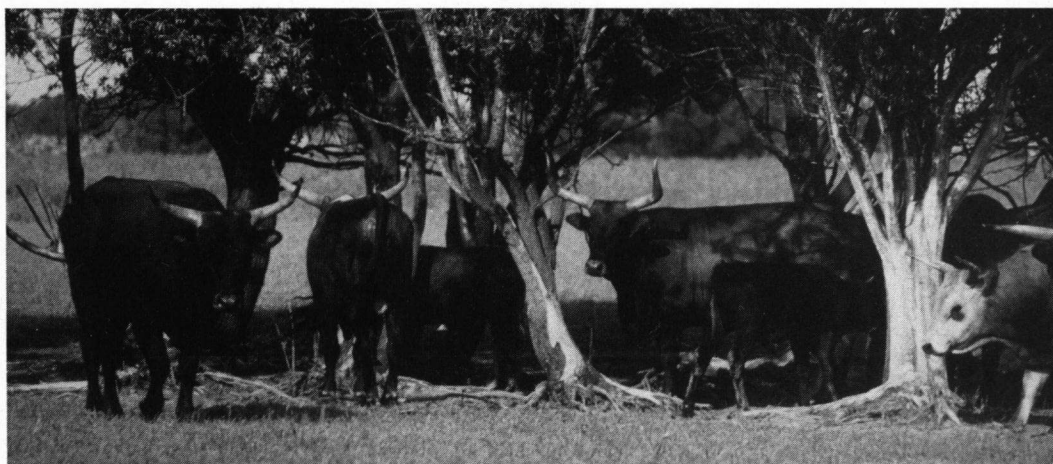
Typerend voor zoetwatermoerassen is ook de gezoneerde opbouw van natte en droge gebieden en open en (min of meer) gesloten terreintypen. Op grond van dit gegeven komt de beheerscommissie tot de volgende indeling:

type 1: grootschalig ondiep water type 2: zeer ondiep water met plaatselijk droogvallende slikvelden en vegetaties type 3: niet-geïnnundeerde moerasvegetatie (rietland, ruigte, Wilgen)	]
binnenkaads
gedeelte
(3600 ha)
type 4: grootschalig nat grasland met veel open water (450 ha) type 5: grootschalig droog grasland met weinig open water (600 ha) type 6: complex van relatief grootschalig droog grasland, ruigte, struweel, boomgroepen (360 ha) type 7: relatief kleinschalig droog grasland met boscomplexjes, boomgroepen, struweel, ruigte (400 ha) type 8: bos (90 ha).	]
buitenkaads
gedeelte
(1900 ha)

Deels zijn deze terreintypen al aanwezig, deels moeten ze nog worden ingericht. Overigens zijn deze landschapstypen niet scherp van elkaar te onderscheiden maar gaan ze vloeiend in elkaar over.

Ook de scheiding binnenkaads/buitenkaads is niet absoluut. Wilgenbos bijvoorbeeld komt voor als type 3 en als type 8, dus zowel

in het binnenkaadse als in het buitenkaadse gedeelte. De toewijzing van het aantal hectares per terreintype is gebaseerd op de wensen die kenmerkende vogelsoorten aan hun biotoop stellen (bijvoorbeeld: hoeveel foerageergebied hebben 12.000 ganzen nodig in het voorjaar; hoeveel vijf tot tien paren Grauwe en circa vier paren Blauwe Kiekendieven; hoeveel weidevogelareaal?).

Omdat er onzekerheden kleven aan deze berekeningen houdt men de mogelijkheid open van verschuivingen in de toewijzing van hectares aan de verschillende landschapstypen. Opvallend is wel dat bovengenoemde toewijzing gebaseerd is enkel op biotoopeisen van verschillende vogelsoorten en alleen voor deze vogelsoorten concreet zijn uitgewerkt. Op basis van het uitgangspunt – behoud van de huidige kwaliteiten van het gebied – is dit nog wel te begrijpen. Maar op grond van het uitgangspunt – het tot ontwikkeling laten komen van een zo compleet mogelijk eutroof zoetwatermoersecosysteem – lijkt een meer gedifferentieerde argumentatie nodig dan al-

Foto linksboven:

Niet alleen begrazing, maar ook bodemopbouw, hoogteligging en waterstand bepalen het landschap van de Oostvaardersplassen.

Foto: Vincent Wigbels.

Foto linksonder:

's Winters wordt het nog aanwezige droge gras gegeven zodat de ganzen in het voorjaar weer een korte grasmat aantreffen.

Foto: Vincent Wigbels.

Foto rechtsboven:

In tegenstelling tot de paarden kiezen de Heckrunderen tijdens het heetst van de dag beschutting van boomgroepen.

Foto: Vincent Wigbels.

leen het opstellen van biotoopeisen van verschillende vogelsoorten. Behoort bijvoorbeeld de Bever (*Castor fiber*) tot een compleet zoetwatermoersecosysteem en zo ja, stelt hij soortspecifieke biotoopeisen? Of wat te denken van de Otter (*Lutra lutra*) en de Eland (*Alces alces*)? En zijn dergelijk biotoopeisen strijdig met de belangen van vogelsoorten? Of kan de Koereiger niet zonder het rund? Ziedaar het onderwerp dat in dit themanummer wordt uitgewerkt.

■ J.H. van der Mark, postbus 16559, 1001 RB Amsterdam.

LITTERATUUR:

Beheerscommissie Oostvaardersplassen (1987): Ontwikkelingsvisie Oostvaardersplassen. Flevobericht nummer 282, RIJP.

Boo M. de (1987): Grote Grazers. NRC-Handelsblad, 14 mei 1987.

Canters, K.J., C. van Leeuwen, W. Ligtfoot & F.R.M. Naber (1983): De zoogdieren van het Oostvaardersplassengebied. *Lutra* 26: 73–91.

Hancock, J., F. Vera & W. Wolff (1985): Waterland. Wereld Natuur Fonds, Zeist.

Koridon, A.H., G.K.R. Polman, E.P.R. Poorter, G.A. Ven & M. Zijlstra (1981): Ontwikkeling en onderzoek van een nieuw natuurgebied in Flevoland. Flevobericht nummer 169, RIJP.

Polman, G.K.R. (eindred.) (1982): Studie naar de mogelijke inrichting van de omgeving van de Oostvaardersplassen. Flevobericht nummer 185, RIJP.

Vera, F. (1979): Het Oostvaardersplassengebied; uniek oecologisch experiment. *Natuur en Milieu* (79/3): 3–12.

Vera, F. (1986): Natuurontwikkeling in de Oostvaardersplassen. *Vogels* 6 (35) : 150–154.